

**UNIVERSITATEA „BABEȘ-BOLYAI”
CLUJ-NAPOCA
FACULTATEA DE TEOLOGIE ORTODOXĂ
ȘCOALA DOCTORALĂ DE TEOLOGIE
„ISIDOR TODORAN”**

TAINA POCĂINȚEI ȘI RECONSTRUCȚIA SINELUI

Rezumat

Conducător de doctorat:

Arhim. Prof. Univ. Dr. Habil. Teofil Cristian TIA

Student-doctorand:

Gheorghe Gherontie CIUPE

2020

CUPRINS

Introducere

Capitolul 1: Privire istorico-critică asupra Tainei Pocăinței

1.1. Preliminarii

1.1.1. Cadrul conceptual. Elemente constitutive ale Tainei Pocăinței

1.1.2. Conceptul de *persoană* și relația ei cu reconstrucția sinelui

1.2. Necesitatea pocăinței – mărturii profane și scripturistice

1.2.1. Pocăința în istoria religiilor

1.2.2. Pocăința ca simbol în Vechiul Testament

1.2.3. Taina Pocăinței în Noul Testament

1.2.4. Pocăința în ambientul iudeo-creștin primar

1.3. Taina Pocăinței în gândirea Sfinților Părinți

1.3.1. Despre Taina Pocăinței la Părinții Apostolici și Apologeți

1.3.2. Practica pocăinței la Sfinții Părinți în veacul de aur al creștinismului (sec. IV-V)

1.3.3. Trecerea de la forma publică de pocăință la spovedania individuală

1.3.4. Taina Pocăinței de la Calcedon (451) la Sfântul Ioan Damaschin (†750)

1.3.5. Taina Pocăinței în perioada postpatristică

1.3.6. Aspecte liturgice ale Tainei Pocăinței

1.3.7. Canoane care privesc Taina Pocăinței

1.4. Practica „mărturisirii” în Biserica Ortodoxă Română

1.4.1. Practica mărturisirii la duhovnicii români

1.4.2. Taina Pocăinței în perioada regimului comunist

1.4.2.1. Taina Pocăinței în temnițele comuniste

1.4.2.2. Taina Pocăinței în mănăstiri și parohii

Capitolul 2: Taina Pocăinței și creșterea personal-ființială

2.1. Necesitatea pocăinței și jertfa de sine

2.1.1. Omul „microcosmos” – sinele uman și chipul lui Dumnezeu

2.1.2. Frumusețea originară a sinelui uman ca participare pleneră la Dumnezeu

2.1.3. Sinele căzut – de la „Chipul lui Dumnezeu” la „haina de piele”

2.1.4. Dimensiunea ontologică a pocăinței

2.1.4.1. Refacerea legăturii personal-ființiale a omului cu Dumnezeu

2.1.4.2. Importanța pocăinței în reconstrucția sinelui

2.1.4.3. Creșterea personal-ființială

2.2. Dimensiunea mistico-pastorală a Tainei Pocăinței

2.2.1. Vocația și responsabilitatea părintelui duhovnicesc

2.2.2. Conștiința păcatului ca o condiție a reconstrucției sinelui

2.2.3. Spovedania, ca răscumpărare a sinelui uman

2.2.4. Prima spovedanie: de la conștiința păcatului la ascultarea de duhovnic

2.2.5. Treptele reconstrucției sinelui

2.2.5.1. Lucrarea sau curățirea de patimi

2.2.5.2. Contemplarea lui Dumnezeu și îndumnezeirea omului

2.2.6. Pocăința ca stare continuă a sinelui reconstruit

Capitolul 3: Taina Pocăinței și rolul familiei în reconstrucția sinelui

3.1. Familia, spațiu de reconstrucție și împlinire a sinelui

3.1.1. Dumnezeu – izvor de iubire și putere transfiguratoare în familia creștină

3.1.2. Ontologia intersubiectivității familiale

3.1.3. Maternitatea în perioada patriarhală

3.1.4. Descrierea rolului familiei în Noul Testament

3.1.5. Caracteristici de bază ale familiei creștine în veacul de aur al Bisericii

3.2. Pocăința în dezvoltarea psihogenetică a sinelui

3.2.1. Educația religioasă și spovedania în copilărie

3.2.2. Îndrumarea și spovedania tinerilor

3.2.3. Rolul spovedaniei și al ascezei în familia creștină

3.2.4. Criza familiei determinată de lipsa spovedaniei

Capitolul 4: Rolul Tainei Pocăinței în profilaxia și vindecarea tulburărilor psihice

4.1. Definirea conceptului de „sine”. Reconstrucția sinelui prin Taina Pocăinței

4.2. Taina Pocăinței în raport cu teoriile și metodele psihoterapeutice

4.2.1. Psihologia, psihiatria, psihoterapia

4.2.2. Spovedanie versus psihanaliză

4.3. Rolul Spovedaniei în profilaxia tulburărilor psihice

4.4. Pentru o psihoterapie ortodoxă sau o teologie a psihoterapiei

4.4.1. Definirea conceptului de psihoterapie ortodoxă

4.4.2. Necesitatea promovării conceptului de psihoterapie ortodoxă

4.4.3. Interferențe între teologie și psihoterapie

Capitolul 5: Pocăința în „discursul teologic” actual

5.1. Starea duhovnicească a omului contemporan

5.1.1. „Individ” și „persoană”

5.1.2. Caracteristicile modernității

5.1.3. Secularizarea din interiorul Bisericii și pocăința

5.2. Spovedania ca punte strategică de actualizare a metodelor misionare și pastorale

5.2.1. Reconstrucția duhovnicească a parohiei

5.2.1.1 Misiunea în parohie

5.2.1.2. Formalismul și superficialitatea spovedaniei

5.2.1.3. Constituirea unui grup-nucleu în parohie

5.2.1.4. Pastorația copiilor și a tinerilor

5.2.1.5. Specificul misiunii în rândul tinerilor

5.2.2. Misiunea părintelui duhovnicesc înainte și după oficierea Tainei Pocăinței

5.2.2.1. Sfânta Liturghie - izvorul oricărei misiuni creștine

5.2.2.2. Misiunea prin filantropie

5.2.2.3. Misiunea prin răspândirea cărților duhovnicești

5.2.2.4. Înființarea școlilor creștine - mod de conservare și promovare a valorilor morale autentice

5.2.2.5. Pelerinaje și activități culturale

5.2.2.6. Actualizarea mijloacelor pastorale de comunicare

Concluzii

Bibliografie

Cuvinte cheie: Taina pocăinței, reconstrucția sinelui, metanoia, păcat, vindecare, metode pastoral-misionare, părinte duhovnicesc, secularizare, psihoterapie ortodoxă, spovedanie.

REZUMAT

Lucrarea de față, elaborată sub îndrumarea Arhim. Prof. univ. dr. habil. Teofil Cristian Tia, are ca temă de cercetare „*Taina Pocăinței și reconstrucția sinelui*” și este încadrată la disciplina *Teologie Pastorală*.

Termenii care alcătuiesc titlul lucrării, *Taina Pocăinței și reconstrucția sinelui*, se găsesc într-o stare de condiționare reciprocă, determinându-se unul pe altul: Taina Pocăinței este condiție *sine qua non* pentru reconstrucția sinelui, iar sinele reconstruit astfel se adâncește tot mai mult în pocăință, căci cu cât reconstrucția este mai deplină, cu atât mai profundă devine și pocăința. Precizăm că am folosit în lucrarea de față termenul de *Taina Pocăinței* pentru a ne referi la Sfânta Taină a Bisericii, prin care înțelegem lucrarea de curățire și sfințire care ne rezidește spiritual și ne întoarce către Hristos, pentru a putea petrece în adevăr și a dobândi viața veșnică. Taina Pocăinței prezintă mai multe elemente constitutive: căința, mărturisirea păcatelor în fața duhovnicului, canonul de pocăință și dezlegarea păcatelor. Ea nu este doar o enumerare a păcatelor săvârșite, ci înainte de toate o stare continuă de recunoaștere a propriei îndepărtări de Dumnezeu prin păcatele trecute sau prezente și încercarea permanentă de înnoire a vieții, în primul rând a vieții interioare, dar și exterioare, pe baza unei relații active cu Dumnezeu prin spovedanie.

Cel de-al doilea termen folosit în titlul lucrării noastre, *reconstrucția sinelui*, se referă la restaurarea chipului lui Dumnezeu din om, care s-a întunecat prin păcat și a pierdut reperul identitar principal. *Reconstrucția sinelui* înseamnă atât creșterea personal-ființială către arhetipul omului, Hristos, prin curățirea de patimi, precum și ridicare a firii umane la starea de îndumnezeire, ca împlinire a gândului lui Dumnezeu pentru om de la întemeierea lumii.

Lucrarea noastră se vrea un aport la cercetarea Tainei Pocăinței din perspectivă pastoral-misionară și are un **scop dublu**: pe de o parte, descrierea și analiza procesului de reconstrucție a sinelui prin Taina Pocăinței în societatea actuală, având în centrul cercetării omul aflat în criză spirituală, copiii, adolescenții și familia în general. Pe de altă parte, am urmărit să valorificăm experiența vie a celor peste 25 de ani de activitate neîntreruptă în ascultarea de spovedire a credincioșilor și să oferim duhovnicilor zilelor noastre un ghid de sfaturi practice pentru abordarea Tainei Pocăinței în contextul social actual, având convingerea că progresul și creșterea

noastră personală ca preoți spoveditori sunt posibile numai împărtășindu-ne unii altora experiența și metodele care au adus roade în păstoria credincioșilor.

În ceea ce privește **motivația** alegerii temei *Taina pocăinței și reconstrucția sinelui* ca subiect de cercetare, precizăm că ea este în primul rând una **personală**: spovedirea și catehizarea credincioșilor a fost principala mea ascultare din momentul hirotoniei întru preot, în special a celor care ajungeau pentru prima dată la scaunul spovedaniei. După mai bine de 25 de ani de activitate neîntreruptă, îndrăznesc să afirm că lipsa spovedaniei sau mărturisirea rară, de două-trei ori pe an, de cele mai multe ori făcută în grabă, formal și fără o conștiință clară a păcatelor, reprezintă una dintre principalele cauze ale diluării credinței, dizolvării vieții duhovnicești și, în cele din urmă, ale indiferentismului total față de valorile creștine.

Motivația abordării prezentei temei are însă și un aspect **general**, ce ține de locul fundamental al Tainei Pocăinței în activitatea pastoral-misionară a preotului. Ea reprezintă un mijloc unic de pastorație și catehizare, prin care preotul duhovnic poate să modeleze și să transforme cu finețe sufletul credinciosului.

Noutatea cercetării noastre constă în analiza reconstrucției sinelui prin Taina Pocăinței în cadrul social secularizat din zilele noastre și în valorificarea experienței din cadrul spovedaniei a autorului. Astfel, printre punctele nou dezbătute, care pot veni în ajutorul preoților duhovnici din societatea de azi, menționăm rolul Tainei Pocăinței în viața copiilor, a tinerilor și a familiei în general, canonul primit de credinciosul care s-a spovedit pentru prima dată, rolul vieții liturgice în societatea contemporană, importanța spovedaniei în profilaxia și vindecarea bolilor psihice, analiza unor practici greșite în săvârșirea spovedaniei, importanța lecturii duhovnicești și misiunea prin carte, precum și alte sfaturi practice privind practica spovedaniei astăzi.

Importanța abordării acestui subiect este reprezentată tocmai de rolul esențial pe care Taina Pocăinței îl joacă în viața credincioșilor, atât ca premisă a sănătății spirituale și sufletești a acestora, cât și ca cel mai eficient mijloc de *reconstrucție a sinelui* omului căzut, primejduit astăzi de confuzii și rătăcit în vârtejul nenumăratelor schimbări de paradigmă.

Cercetarea întreprinsă în lucrarea de față se desfășoară pe **două planuri**: planul teoretic, ce descrie stadiul actual al cercetării temei propuse și este reprezentat de analiza și sinteza bibliografiei referitoare la Taina Pocăinței, iar celălalt practic, fiind rodul experienței de care aminteam mai sus, cu sufletele oamenilor.

Ca **metodologie**, am analizat în acest demers de cercetare științifică numeroase lucrări de referință în domeniu. Mai întâi am abordat operele patristice și postpatristice, dintre care menționăm pe cele ale Sfinților Ioan Gură de Aur, Ioan Scărarul, Maxim Mărturisorul, Ioan Damaschin, Simeon Noul Teolog, Nicodim Aghioritul, etc. Apoi, raportându-ne la literatura de specialitate din ultimul secol, am făcut referire în special la câteva lucrări fundamentale: *Spovedanie și comuniune* (Mitropolit Andrei Andreicuț), *Spovedania și duhovnicia* (Pr. Petre Vintilescu), *Taina mărturisirii în riturile liturgice actuale* (Pr. Prof. Viorel Sava) și *Duhovnicul și Taina Spovedaniei în Biserica Ortodoxă* (Pr. Emil Cioară). Pe lângă aceste lucrări, am amintit numeroase alte studii ale unor autori de marcă: Pr. Prof. Constantin Galeriu, Pr. Prof. Dumitru Stăniloae, Pr. Prof. Radu Dumitru, etc. Alături de aceștia am cercetat, de asemenea, lucrările unor mari părinți duhovnicești ai secolului al XX-lea, atât din România, precum și din Grecia și Rusia.

Lucrarea de față este structurată după **următorul plan**: introducere, o înlănțuire logică de cinci capitole, urmate de concluzii.

Primul capitol al lucrării, intitulat *Privire istorico-critică asupra Tainei Pocăinței*, analizează tema propusă din punct de vedere biblic, istoric, canonic și liturgic, cu accent pe elementele constitutive și necesitatea Tainei Pocăinței, învățăturile Sfinților Părinți și practica mărturisirii la duhovnicii români. Tot aici este descrisă și practica Tainei Pocăinței în condițiile speciale din perioada comunistă.

Din punct de vedere biblic, am analizat Taina Pocăinței atât în *Vechiul Testament*, ca anticipare, cât și în *Noul Testament*, ca plinire. În *Vechiul Testament* mărturisirea se făcea în fața profeților și a preoților, persoane încredințate cu responsabilități spirituale, ca o anticipare a puterii pe care o va da Hristos preoților în Legea cea Nouă. *Noul Testament* prezintă cu claritate instituirea Tainei Pocăinței. Aici găsim exprimată pocăința atât ca părere de rău pentru păcatele săvârșite și ridicarea din această stare, cât și ca Taină, înzestrată cu harul iertării, începând a fi săvârșită de către apostoli, episcopi și preoți după Cincizecime.

Din perspectivă istorică, am făcut mai întâi o incursiune scurtă în *Istoria religiilor*, evidențiind faptul că atât în majoritatea credințelor primitive și antice, cât și în marile religii ale lumii contemporane, există sentimente de pocăință și practici pentru curățirea de păcate și împăcarea cu Dumnezeu, ceea ce demonstrează universalitatea conceptului de pocăință. În același timp, am scos în evidență caracteristicile unice ale pocăinței creștine.

Prin descrierea Tainei Pocăinței la Sfinții Părinți (apostolici, apologeți, sfinții părinți din perioada patristică și post-patristică), am încercat să arătăm locul primordial pe care îl ocupa această Taină în viața credincioșilor din Biserica primară, modul în care se desfășura și rolul esențial pe care ea îl juca în reînnoirea sinelui căzut și restaurarea chipului lui Dumnezeu în om. Sintetizând patrimoniul patristic cu privire la pocăință, am urmărit să actualizăm gândirea Sfinților Părinți, să o facem accesibilă pentru societatea contemporană, deoarece astăzi, mai mult decât oricând, avem nevoie de repere și modele de sfințenie care să contracareze falsele idealuri ale societății consumiste și secularizate în care trăim.

Din punct de vedere liturgic, am considerat importantă abordarea următoarelor aspecte: activitatea preotului în Biserică și nu numai, pregătirea preotului pentru Taina Pocăinței, Rânduiala slujbei Mărturisirii, încheind cu aspectul rarei sau dese împărtășanii. În ceea ce privește Taina Pocăinței în Dreptul Canonic, am accentuat rolul epitimiilor în creșterea personal-ființială spre asemănarea cu Hristos.

Subcapitolul *Practica mărturisirii la duhovnicii români* prezintă o importanță deosebită pentru stadiul actual al cercetării temei propuse, descriind învățătura despre pocăință a unora dintre marii părinți duhovnicești ai secolului XX, care au susținut spiritual țara întreagă cu înțelepciunea și rugăciunea lor: Părintele Cleopa, Părintele Arsenie Papacioc, Părintele Arsenie Boca, Părintele Teofil Părăian, Părintele Sofian Boghiu, Părintele Visarion Coman de la Mănăstirea Clocociov, Părintele Iustin Pârvu, etc.

Edificatoare pentru relația strânsă dintre taina pocăinței și reconstrucția sinelui este și perioada comunistă (1948-1989), care a născut sute și mii de martiri, ce și-au sfințit viața prin suferință și jertfă în închisorile comuniste. Taina Pocăinței s-a săvârșit și în sistemul de încarcerare al regimului comunist ateu, transformând vieți, renăscând suflete căzute, curățind de păcate și ușurând conștiințele încărcate, chiar dacă elementele ei constitutive nu au putut fi respectate întocmai.

Capitolul al II-lea, Taina Păcăinței și creșterea personal-ființială, cuprinde două subcapitole care se succed logic: *Necesitatea pocăinței și jertfa de sine* și *Dimensiunea mistico-pastorală a Tainei Pocăinței*. Pentru o mai bună înțelegere a necesității reconstrucției sinelui uman și a rolului Tainei Pocăinței în acest proces, am insistat în primul subcapitol pe descrierea locului special pe care omul îl ocupă în cadrul creației, prin calitatea sa unică de chip al lui Dumnezeu, înzestrat cu toate calitățile necesare creșterii către sfințenie și asemănare cu

Dumnezeu. Călcând porunca divină și neasumându-și păcatul săvârșit, omul pierde însă legătura nemijlocită cu Dumnezeu, înstrăinându-se de Creatorul său și de restul creației, și prin aceasta Chipul lui Dumnezeu din om se întunecă, iar sinele omului se scindează. Omul singur, prin puterile sale, nu mai poate restaura acest chip și ajunge la îndumnezeire. Realizarea asemănării cu Dumnezeu, la care omul a fost chemat prin actul creației, devine din nou posibilă în sensul ei deplin prin Întruparea și Jertfa Mântuitorului. Purificarea și restaurarea sinelui scindat prin păcat se face prin asumarea crucii și pășirea omului pe calea pocăinței. Aceasta este numită „știința științelor”, „arta supremă”, „schimbarea minții” și „al doilea Botez”¹, căci prin ea cunoaștem plenitudinea căderii noastre, ne lepădăm de păcate și refacem legătura cu Dumnezeu, iar această legătură ne restaurează propria identitate prin înfiere.

În al doilea subcapitol, *Dimensiunea mistico-pastorală a Tainei Pocăinței*, am urmărit să descriem rolul esențial al acestei Taine în redobândirea harului și restaurarea firii umane, accentuând câteva aspecte importante: vocația și responsabilitatea părintelui duhovnicesc, conștiința păcatului ca condiție a reconstrucției sinelui, practica spovedaniei ca răscumpărare a sinelui cazut, treptele reconstrucției sinelui și pocăința ca stare continuă a sinelui reconstruit. Am încercat să schițăm aici și portretul părintelui duhovnicesc autentic, chemat să conlucreze cu Dumnezeu la mântuirea credincioșilor. Acesta trebuie să fie un model de viață creștină, să povățuiască cu smerenie și discernământ, să aibă o credință dreaptă și curată, dragoste jertfitoare, rugăciune puternică, o pregătire teologică temeinică și cultură generală solidă și să folosească un limbaj duhovnicesc viu și adecvat vremurilor în care trăiește, pentru a putea atrage pe omul contemporan și a fi înțeles de acesta. Ca o încununare a tuturor acestor calități însă, preotul are nevoie, înainte de toate, de prezența harului lui Dumnezeu în Taina Pocăinței, deoarece spovedania este o întâlnire reală a credinciosului cu Hristos, iar lucrarea ei nu este de natură psihologică, ci esența mărturisirii constă tocmai în caracterul ei soteriologic.

Tot în acest subcapitol, am descris etapele procesului de reconstrucție a sinelui prin Taina Pocăinței, pornind de la conștiința propriei păcătoșenii, care naște în inima credinciosului căință pentru păcatele săvârșite și durere pentru că a pierdut comuniunea cu Dumnezeu. Căința și durerea se materializează într-o schimbare a voinței prin hotărârea de a nu mai păcătuți. Urmează mărturisirea păcatelor în fața preotului duhovnic, singurul investit cu putere și har de la

¹ Denumiri folosite de Sfinții Părinți și însumate în forma prezentată de Părintele Rafail Noica în lucrarea sa *Cultura duhului*, citată în lucrare.

Dumnezeu să ierte și să dea dezlegare. Reconstrucția de sine a penitentului se desăvârșește prin străduința de a împlini poruncile lui Dumnezeu. Esențială este, de asemenea, împlinirea canonului rânduit de duhovnic, care trebuie să conștie și în implicarea activă a credinciosului într-o campanie împotriva păcatelor săvârșite, astfel încât propria lui experiență în iadul păcatului să constituie o pildă pentru aproapele său de a nu păcătu.

Practica a arătat însă că majoritatea covârșitoare a celor care vin la spovedanie au nevoie de o mărturisire generală și de o revizuire totală a conștiinței. De aceea, sunt de părere că prima spovedanie trebuie să fie una „de acomodare” și să cuprindă: cercetarea amănunțită a păcatelor credinciosului prin întrebări ajutătoare, dar cu grijă și delicatețe pentru a nu traumatiza conștiința celui neobișnuit cu mărturisirea; alegerea cu grijă a unui canon de pocăință pe măsura înțelegerii și puterii fiecărui credincios, bazat pe cercetarea cărților ziditoare de suflet; recomandarea de a participa la viața liturgică a Bisericii.

O altă concluzie importantă a lucrării de față este că pocăința și mărturisirea, pentru a deveni cu adevărat roditoare, trebuie să depășească stadiul de enumerare formală a păcatelor și să devină o constantă a vieții credinciosului, o stare continuă, un act existențial. Scopul lor primordial nu este îndreptarea morală a credinciosului, ci întoarcerea către Dumnezeu și împărtășirea creștinului de viața dumnezeiască. Pocăința și spovedania devin astfel mijloc de revigorare a vieții duhovnicești în societate, deoarece credincioșii care se pocăiesc sincer contribuie la schimbarea lumii din jurul lor prin implicarea, alături de duhovnic, în lucrarea pastoral-misionară de aducere în sânul Bisericii a celor rătăciți.

Capitolul al III-lea, *Taina Pocăinței și rolul familiei în reconstrucția sinelui*, este dedicat analizei rolului major al familiei creștine în procesul de reconstrucție atât a sinelui bărbatului și femeii uniți în căsătorie, cât și al copiilor lor.

Acest capitol este structurat în două subcapitole: *Familia, spațiu de reconstrucție și împlinire a sinelui* și, respectiv, *Pocăința în dezvoltarea psihogenetică a sinelui*.

În primul subcapitol se scoate în evidență importanța relațiilor intra-familiale sănătoase, necesare pentru *împlinirea sinelui* în familia creștină, în condițiile în care societatea contemporană promovează o politică de distrugere a familiei și a valorilor ei. Accentul cade pe descrierea familiei ca imagine a Sfintei Treimi, fiind abordate următoarele aspecte: binecuvântarea lui Dumnezeu primită în Taina Cununiei, iubirea reciprocă și a fiecăruia dintre soți pentru Dumnezeu, sacrificarea liberă a sinelui și egoismului propriu și educația copiilor.

Cel de-al doilea subcapitol are la bază experiența pastorală din cadrul spovedaniei a autorului și abordează aspecte esențiale pentru reconstrucția sinelui, precum: educația religioasă și spovedania în copilărie, prezența duhovnicului în viața tinerilor, importanța fecioriei, problema relațiilor premaritale, spovedania frecventă și ascultarea permanentă de duhovnic, păstrarea ierarhiei firești în cadrul familiei, nevoițele duhovnicești din viața de familie și importanța participării la viața liturgică a Bisericii.

În ceea ce privește spovedania copiilor, suntem de părere că aceasta trebuie să înceapă de timpuriu, pentru ca cei mici să se obișnuiască cu mărturisirea, cu ascultarea de duhovnic și cu responsabilitatea pentru faptele lor. Este foarte important ca preotul duhovnic să fie sincer, să se comporte simplu și natural, să folosească un limbaj adecvat vârstei copilului, tratându-l pe acesta cu multă prețuire și dragoste, pentru a-i putea împărtăși harul și cuvântul lui Dumnezeu. În același timp, suntem de părere că educația religioasă a copiilor trebuie să aibă la bază exemplul viu al părinților și să se facă în mod firesc, evitându-se habotnicia și măsurile coercitive exagerate.

Îndrumarea și spovedania tinerilor necesită de asemenea o atenție deosebită din partea preotului duhovnic, deoarece ei sunt categoria cea mai vulnerabilă și expusă ispitelor. Ne-am concentrat pe problemele majore cu care se confruntă tinerii de astăzi și care pot avea consecințe ireparabile asupra viitorului lor: anturajele periculoase, promiscuitatea, pornografia, relațiile premaritale și pierderea fecioriei înainte de Taina Cununii, abuzul de alcool și drogurile, dependența de rețelele de socializare virtuală și relativismului moral absolut. Suntem de părere că restaurarea sinelui acestor tineri presupune angajarea lor sinceră și fermă pe calea conștientizării greșelilor trecute și a mărturisirii lor, însoțită de hotărârea de a nu le mai repeta și de trecerea prin focul curățitor al pocăinței și al rugăciunii pentru sine și pentru ceilalți.

În ceea ce privește criza cu care se confruntă familia creștină în societatea contemporană, precizăm că există cauze multiple: subminarea instituției căsătoriei prin încercarea de înlocuire a familiei tradiționale cu forme nefirești sau eronate de conviețuire, ruperea familiei de viața liturgică a Bisericii, concubinajul și căsătoriile de probă, adulterul, avortul, educația de tip *parenting*, lipsa comunicării și a toleranței reciproce, divorțul și abandonul copiilor. Îndrăznesc să afirm că la baza acestui „lanț al slăbiciunilor” stă atât practicarea unei credințe formale, neautentice și fataliste, cât și lipsa duhovnicului din viața de familie a credincioșilor.

Depășirea crizei spirituale în care se află familia de astăzi se poate realiza numai prin reșezarea familiei creștine la baza societății contemporane, ca spațiu de educare a generațiilor viitoare și transmitere a valorilor morale, esențiale dezvoltării omului ca persoană în relație cu Dumnezeu și cu semenii săi. Sfințenia și unitatea familiei creștine se mențin prin împlinirea poruncilor lui Dumnezeu, rugăciune comună, post, înfrânare, lupta cu gândurile și fapte de milostenie. Iubirea, ca început și sfârșit al virtuților creștine, trebuie să fie însă centrul și inima adâncă a familiei creștine, singura capabilă să desființeze izolarea dintre persoane și să aducă unire și comuniune între ele, după modelul Sfintei Treimi.

Punctul de plecare al cercetării întreprinse în **Capitolul al IV-lea**, intitulat *Rolul Tainei Pocăinței în profilaxia și vindecarea tulburărilor psihice*, este reprezentat de creșterea exponențială a numărului de afecțiuni psihice în societatea contemporană (tulburări de personalitate, depresie, anxietate, crize existențiale, tulburări nevrotice, psiho-dinamice și somatice). Așadar, am considerat necesar să ne oprim în analiza reconstrucției sinelui prin Taina Pocăinței și asupra conceptului de boală sau tulburare psihică, abordându-l atât din perspectiva antropologiei creștine și a Sfinților Părinți, cât și a psihologiei, psihanalizei și psihoterapiei contemporane, evidențiind interferențele și deosebirile esențiale dintre aceste discipline.

O atenție specială a fost acordată în subcapitolul întâi conceptului de *sine*, care are o pondere importantă atât în definirea identității umane din punct de vedere psihologic, cât și în viziunea antropologiei creștine și gândirea Sfinților Părinți. În același timp, am considerat esențială prezentarea conceptului de boală în teologia ortodoxă: aceasta este rezultatul ruperii prin păcat a comuniunii cu Creatorul, fapt care duce la întunecarea minții și alterarea chipului lui Dumnezeu din om. Incapabil de a-l mai contempla pe Dumnezeu și rupt de șuvoiul vieții dumnezeiești, omul s-a îmbolnăvit atât sufletește, cât și trupește și nu se mai poate cunoaște pe sine în mod real prin rațiunea întunecată și conștiința slăbită de patimi. Cunoașterea de sine în viziunea ortodoxă începe, așadar, cu „venirea întru sine” a omului și conștientizarea stării sale de păcătoșenie. Se naște astfel părerea de rău sinceră pentru starea deplorabilă în care se află omul și dorința arzătoare a acestuia de a-și mărturisi păcatul înaintea lui Dumnezeu și de a-l părăsi pentru totdeauna.

Cel de-al doilea subcapitol, *Taina Pocăinței în raport cu teoriile și metodele psihoterapeutice*, analizează din punct de vedere istoric modul în care a evoluat preocuparea pentru descifrarea mecanismelor ce alcătuiesc structura psihică a omului, precum și apariția

metodologiei științifice de investigare a fenomenelor interioare. Este descris aici și conceptul de boală în psihologie, psihanaliza și psihoterapia contemporană ca expresie a dezordinii interioare generate de conflictele sufletești, sentimentele reprimite sau traumele anterioare, acumulate în subconștient. Dar scopul primordial al acestor discipline nu este vindecarea persoanei, ci cunoașterea psihicului uman prin scoaterea la iveală a refulărilor sale și recâștigarea echilibrului psihologic, pentru ca omul să se poată bucura cât mai deplin de viață, izbăvindu-se de neliniști și complexe. Suntem de părere că tuturor practicilor psihologice și metodelor de psihanaliză le lipsește orizontul ontologic, ele având ca obiect omul limitat la ființarea sa vremelnică pe pământ, în starea căzută de osândă și păcat.

Cu totul altul este însă conceptul de vindecare a sinelui uman în viziunea Bisericii și gândirea Sfinților Părinți. Privind omul în unitatea existenței sale, atât pământești, cât și veșnice, ethosul ortodox urmărește tămăduirea sinelui uman sfâșiat lăuntric prin reîntregirea puterilor sufletești ale acestuia, adică prin curățirea inimii și a minții de patimi, pentru ca cele două să poată deveni una prin pocăință și luminarea Sfântului Duh.

Suntem de părere că această căutare de soluții terapeutice în zone extra-eceziale are la bază în primul rând caracterul superficial al spovedaniei de astăzi, neglijarea canoanelor, banalizarea mărturisirii prin reducerea ei la un act formal și practicarea unei spovedanii rare, lapidare și uneori chiar în comun. Ca urmare, considerăm esențială delimitarea clară a actului psihoterapeutic de lucrarea spovedaniei autentice. Diferența radicală dintre psihoterapia din afara Bisericii și Taina Pocăinței constă în faptul că prima acționează antropocentric, limitându-se la metode de ordin rațional-uman, pe când cea de-a doua operează cu harul divin, fiind o lucrare divino-umană prin care se realizează restaurarea pleneră a omului.

Subcapitolul intitulat *Rolul Spovedaniei în profilaxia tulburărilor psihice* evidențiază caracterul terapeutic și profilactic al spovedaniei în raport cu bolile psihice caracteristice lumii secularizate de astăzi. Pornind de la faptul că puterile sufletului care acționează contrar firii nasc în om patimile, determinând o stare de boală sufletească străină de natura omului, și că afecțiunile psihice nu sunt altceva decât o consecință a acestei boli sufletești, suntem de părere că vindecarea omului în plan spiritual prin Taina Pocăinței conduce, de cele mai multe ori, și la însănătoșirea sa psihică. Cercetarea retrospectivă a păcatelor săvârșite și harul iertării primit la spovedanie vindecă rănilor profunde ale căderii umane, în timp ce mărturisirea gândurilor în fața

părintelui duhovic descoperă cauzele patimilor ce-l amenință pe om și are un efect de prevenire a bolilor sufletului, de cunoaștere și reconstrucție a sinelui.

Subcapitolul al patrulea, *Pentru o psihoterapie ortodoxă sau o teologie a psihoterapiei*, evidențiază importanța dezvoltării și practicării unei psihoterapii ortodoxe, înțelese ca știința tămăduirii sufletului prin intermediul învățaturii Sfinților Părinți ai Bisericii. Conlucrarea și comunicarea duhovnicului cu psihoterapeutul sau medicul psihiatru, în vederea stabilirii unui program holistic de vindecare a bolnavului, se conturează tot mai mult ca metoda centrală de abordare a pacientului în psihoterapia ortodoxă, mai ales în cazurile dificile, când boala psihică are atât cauze spirituale, cât și organice. Dar pentru ca psihoterapia ortodoxă și spovedania să aducă „roade vrednice de pocăință” (Lc 3, 8), trebuie ca atât preotul, cât și psihoterapeutul să faciliteze întâlnirea credinciosului cu Mântuitorul Hristos, „doctorul sufletelor și al trupurilor noastre”, singurul Care poate să vindece sinele omului și să biruiască răul din noi și din lume, după cuvântul Său cel sfânt: „În lume necazuri veți avea; dar îndrăzniți. Eu am biruit lumea” (In 16, 33).

Ultimul capitol al tezei, *Pocăința în „discursul teologic” actual*, reprezintă una dintre contribuțiile cele mai semnificative ale cercetării noastre și descrie concluziile practice cu privire la săvârșirea Tainei Pocăinței și reconstrucția sinelui uman, la care am ajuns pe baza experienței acumulate în decursul a peste două decenii și jumătate de activitate neîntreruptă ca preot duhovnic. Neavând pretenția unei descrieri exhaustive a mijloacelor pastoral-misionare de care dispune duhovnicul în lucrarea sa, dar ținând cont de faptul că „Mântuirea stă în buna sfătuire și cei care nu se sfătuiesc cad ca frunzele” (cf. Prov. 11, 14), sunt de părere că, indiferent de experiența acumulată, consultarea permanentă cu alți duhovnici și împărtășirea reciprocă atât a dificultăților întâmpinate, cât și a metodelor productive folosite, sunt condiții absolut necesare succesului preotului îndrumător de suflete, care îl ancorează în tradiția sănătoasă a Bisericii și îl împiedică să cadă în extreme, erezii sau greșeli ireparabile.

Acest capitol se desfășoară pe două coordonate, intitulate sugestiv: *Starea duhovnicească a omului contemporan*, respectiv *Spovedania ca punte strategică de actualizare a metodelor misionare și pastorale*. În primul subcapitol, accentul cercetării cade pe descrierea caracteristicilor societății contemporane și a secularizării din interiorul Bisericii. Sistemul de valori al lumii de astăzi poate fi rezumat la trei atracții principale: „pofa trupului și pofa ochilor și trufia vieții” (I In. 2, 16). El nu este însă unul nou, ci reprezintă modul în care se desfășoară

orice proces de ispitire, de la ispita inițială a protopărinților noștri în Rai și până în zilele noastre, când omul se predă fără luptă imoralității, dorinței fără limită și mândriei luciferice, căutând să se autodeifice, fără raportare la Dumnezeu. Semnul generalizării bolii este reprezentat de pătrunderea și înflorirea în interiorul comunității creștine a fenomenului de secularizare – înțeles ca negarea legăturii profunde dintre credință și aspectele de bază ale vieții umane. Societatea secularizată reduce Biserica la o instituție de prestări servicii, în timp ce religia devine parte integrantă a acestei societăți. Această situație favorizează înmulțirea păcatului, a superstițiilor, răzvrătiților și a sectelor, iar omul contemporan vede în Biserica lui Hristos o simplă grupare religioasă, guvernată de reguli făcute de oameni. Avem nevoie de o revigorare duhovnicească bazată pe o viață liturgică autentică și o catehizare de mari proporții, care cer preotului multă jertfă și răbdare. Îndemnul părintelui duhovnicesc, asemenea cuvântului Sfântului Apostol Ioan, trebuie să fie ferm și neșovăitor, propunându-le oamenilor un alt fel de viețuire, cea după Dumnezeu, care duce la dobândirea vieții veșnice: „Nu iubiți lumea, nici cele ce sunt în lume. Dacă cineva iubește lumea, iubirea Tatălui nu este întru el; Pentru că tot ce este în lume, adică pofta trupului și pofta ochilor și trufia vieții, nu sunt de la Tatăl, ci sunt din lume. Și lumea trece și pofta ei, dar cel ce face voia lui Dumnezeu rămâne în veac.” (I In. 2, 15-17).

În subcapitolul al doilea, intitulat *Spovedania ca punte strategică de actualizare a metodelor misionare și pastorale*, am insistat pe faptul că lucrarea preotului în societatea contemporană trebuie să fie mai mult decât oricând una de misiune, prin spovedirea credincioșilor și propovăduirea Evangheliei lui Hristos, a Crucii și Învierii Lui, în scopul mântuirii tuturor. Considerăm că o pastorație rodnică are la temelie tradiția liturgică și catehetică a Bisericii și se caracterizează prin adaptarea permanentă a mijloacelor și metodelor pastoral-misionare la condițiile actuale.

Unul dintre dezideratele principale ale misiunii preotului este reconstrucția duhovnicească a parohiei, înțeleasă ca trup al lui Hristos, prin angajarea tuturor credincioșilor în viața spirituală a comunității și reconstruirea sinelui fiecărui membru în parte. Acest lucru se realizează prin predica misionară, ca mijloc de adresare a problemelor și îndoielilor credincioșilor, dublată de cateheza individuală și comună, sub formă de dialog sincer și deschis. Important este, totodată, un limbaj adecvat și pe înțelesul omului contemporan. În același timp, experiența ne-a arătat că practicarea unei spovedanii de calitate joacă un rol esențial în recuperarea celor îndepărtați de Biserică și aflați în afara vieții liturgice. Pe lângă acestea, de

mare ajutor este prezența preotului în biserică și în afara programului liturgic, vizitele la domiciliul credincioșilor și intensificarea eforturilor de reconstrucție duhovnicească a familiei creștine, prin organizarea unor activități pentru copii și tineret și încurajarea desei împărtășiri a copiilor cu Sfintele Taine. Dar condiția *sine qua non* a revigorării duhovnicești a parohiei a fost și va rămâne participarea activă a credincioșilor la viața liturgică a Bisericii și comuniunea euharistică cu Hristos, ca mijloc de reconstrucție permanentă a sinelui uman și întărire a unității și dragostei frățești dintre credincioși.

În ceea ce privește pericolele majore care amenință existența parohiei ca centru spiritual al comunității, am amintit în lucrarea noastră: spovedania rară (în posturi sau chiar anuală), în grabă, superficială și de multe ori redusă la o simplă formalitate necesară împărtășirii cu Sfintele Taine; pe de altă parte, transformarea spovedaniei din taină a pocăinței într-o simplă consiliere psihologică. Suntem de părere însă că nimic nu sapă mai profund la temelia parohiei creștine ca neglijarea vieții liturgice și practica unei împărtășiri fără pregătire și neprecedată de o pocăință profundă. Astfel, sunt încurajate patimile credincioșilor, care se obișnuiesc cu o viață duhovnicească precară și cu un Hristos simbolic în Euharistie, iar de aici nu mai este decât un pas până la pierderea identității propriei credințe și părăsirea Bisericii de către cei dezamăgiți.

Experiența ne-a arătat, totodată, că formarea unui grup de credincioși misionari activi și râvnitori pentru trăirea creștină autentică are un rol esențial în revigorarea și menținerea vieții spirituale a parohiei. Obiectivele acestui grup sunt atât studiul duhovnicesc și participarea la viața liturgică a Bisericii, cât și o activitate misionară rodnică la locul de muncă, în familie și printre prieteni.

Un alt aspect important al efortului de revigorare a vieții duhovnicești a parohiei îl constituie pastorația copiilor și tinerilor, care se bazează pe un dialog sincer și deschis, pe folosirea unui limbaj actual și pe descrierea clară a sensului fiecărui act și gest liturgic. Un loc aparte în pastorația adolescenților îl ocupa cultivarea relațiilor personale dintre tineri și integrarea lor într-o comunitate autentică, în care aceștia să se regăsească și care să le ofere modele sănătoase de viață.

În subcapitolul *Misiunea preotului duhovnic înainte și după oficierea Tainei Pocăinței* am insistat pe faptul că parohia trebuie să fie, de asemenea, un izvor de cultură autentică și o școală teologică prin excelență. Recomandăm, așadar, organizarea în fiecare parohie atât a unei biblioteci cu un spectru cât mai larg de cărți religioase, cât și a unui centru parohial de distribuție

și răspândire a cărților duhovnicești. Aceasta reprezintă una dintre cele mai productive metode misionare, în special în parohiile mari de la orașe, facilitând accesul tuturor la literatura duhovnicească, dar mai ales al celor care nu-și permit să achiziționeze cărți.

Considerăm totodată că *Sfânta Scriptură* și *Proloagele* trebuie să facă parte din lectura de bază a fiecărui credincios, contribuind astfel substanțial la atmosfera duhovnicească firească a familiei creștine, în care copiii se dezvoltă armonios. Recomandăm citirea zilnică a *Proloagelor* ca „antidot” la surrogatele ce apar permanent în mass-media și ca practică de cunoaștere și urmare a exemplului sfinților, care, astfel, se roagă pentru noi. De asemenea, suntem de părere că această lectură, precum și studiul altor cărți duhovnicești, pot constitui astăzi unul din cele mai eficiente canoane pe care duhovnicul le poate da în schimbul reducerii perioadei de oprire de la împărtășanie. Alte mijloace misionar-pastorale aflate la dispoziția Bisericii sunt: misiunea prin filantropie, pelerinajele, activitățile culturale și înființarea școlilor creștine, ca spațiu de promovare a valorilor morale autentice.

Ca o concluzie finală a cercetării noastre, dorim să scoatem în evidență efortul Bisericii și al slujitorilor ei de a actualiza și adapta permanent mijloacele de comunicare și misiune în funcție de nevoile și cerințele lumii contemporane. Datoria preoților este de a facilita accesul credincioșilor la comoara neprețuită de învățături ale Sfinților Părinți, aplicând valorile și experiențele acestora la contextul social actual, pentru ca omul contemporan să fie capabil să le asimileze și astfel să-și găsească locul său unic în Biserică, trupul mistic al lui Hristos.

Neavând pretenția unei abordări exhaustive a temei propuse și fiind conștienți că subiectul rămâne în continuare deschis și altor posibile abordări, sperăm ca lucrarea de față să contribuie la dezvoltarea cercetării în acest domeniu și să pună la dispoziția părinților duhovnici contemporani un set important de mijloace pastoral-misionare care să-i ajute în cadrul activității duhovnicești de îndrumători de suflete, pregătind totodată terenul unor studii viitoare privind teoria și practica Tainei Pocăinței în societatea contemporană.